

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

DEJINY
PÍSANÉ RÍMOM

VOJTECH ZAMAROVSKÝ
DEJINY
PÍSANÉ RÍMOM

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

DEJINY PÍSANÉ RÍMOM

PERFEKT

© Vojtech Zamarovský 1971, 1984, 2002
Photography © Peter Zamarovský, archív 2002
Illustrations © Otakar Pok, 1995
Design © Lubomír Mika 2002
Slovak edition © PERFEKT 2002

9. zväzok súborného diela Vojtecha Zamarovského

Vojtech Zamarovský
DEJINY PÍSANÉ RÍMOM

Tretie slovenské vydanie, v rámci súborného diela vydanie prvé
Odborná konzultácia a autor obrazového scenára
Doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.
Autori fotografií Dr. Peter Zamarovský a archív
Autor ilustrácií Otakar Pok
Grafická úprava Lubomír Mika

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 298. publikáciu.
Rok vydania 2002
Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová
Jazyková redaktorka Veronika Šimovičová

Sadzba a zalomenie Alias Press, Bratislava
Vytlačili Tlačiarne Banská Bystrica, spol. s r. o.

ISBN 80-8046-194-5

OBSAH

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

DEJINY
PÍSANÉ RÍMOM

ÚVODOM	9
I. RÍMSKE KRÁĽOVSTVO	13
1. ZALOŽENIE RÍMA	14
Bol Rím vôbec založený? Rimania o svojom pôvode: prológ v horiacej Tróji. Aeneas sa plaví do Itálie. Romulus a Remus. „Tak nech sa stane každému, kto preskočí moje hradby!“ Ženy pre Rím. Kapitolská vlčica	
2. ETRUSKOVIA, GRÉCI, LATINOVIA	23
Najstaršia Itália. Záhľadný národ Etruskov. „Pri dnešnom stave vedy nevyriešiteľný problém“. Neapol, Sybaris, Sicília: grécky západ. Pestrá zmes kmeňov, zvaných Italikovia. Latinum a mesto na siedmich pahorkoch. Prečo práve Rím?	
3. SEDEM RÍMSKYCH KRÁĽOV	37
Romulovi nástupcovia. Boj o Albu Longu: Horatiovci a Curiatiovci. „Rím nepostavili za deň!“ Kráľ Servius Tullius robí revolúciu. Náboženstvo bez extázy: bohovia, kňazi a veštcí. Samovražda zneuctenej Lucretie. Vyhnanie kráľov – navždy!	
4. LEGENDY, FAKTY A DEJINY	49
Veda o tom, čo bolo. Letopisy, básne a očitú svedectvá. Rimania píšu svoje dejiny. Dokumenty z terénu s rozlohou 5 000 000 km ² . Moderní historici: nespočetne veľa kníh o Ríme. Otázka faktov a otázka hodnotenia. Epochy rímskych dejín	
II. RÍMSKA REPUBLIKA	69
5. MESTO, ĽUDIA, INŠTITÚCIE	70
Vyhlasenie republiky. Patriciovia, plebejci a podobenstvo Menenia Agrippu. Ľudové zhromaždenie, senát, úrady. Zákony na dvanástich doskách. „Rímske občianstvo je privilégium.“ Ekonomická základňa. Armáda pripravená dobyť svet	

6. BOJE O RÍM, VÝBOJE V ITÁLII 90

Červená zástava nad Palatínom. Hrdinovia a zradcovia: je dovolené zvíťaziť bez rozkazu? Vpád Galov a kapitolské husi. Tri vojny so Samnitmi. Bitka pri Auskule: „Pyrrhovo víťazstvo.“ Dobytie mesta Volsinií. Rím pánom Itálie

7. RÍM VLÁDCOM STREDOMORIA 108

Nepriatelia a susedia. Prvá púncka vojna a rímsky skok za more. Hraniče Itálie sa posúvajú k Alpám. „Hannibal pred bránami!“ Légie si podmaňujú Grécko. Tretia púncka vojna: „Kartágo musí byť zničené!“ Rímske provincie Afrika a Ázia

8. BÚRKA OBČIANSKYCH VOJEN 128

Problémy z veľkosti. Bratia Gracchovci v boji za pôdu a demokraciu. Vojny s nepriateľmi, vojna so spojencami. Marius, Sulla a kríza republiky. Otroci dvíhajú zbraň: Spartakus, Crassus, Pompeius a Ceasar. „Kocky sú hodené!“

9. ZÁNIK REPUBLIKY 150

Caesar prvým mužom Ríma. „Nech bol hocijaký, vládol múdro a blahodarne.“ Vražda, čo otriasla svetom. „Si, hrôza, pustená, voľnú máš cestu...“ Posledná bitka občianskej vojny. Mlčali v Ríme Múzy? Dedičstvo republiky

III. RÍMSKE CISÁRSTVO 169

10. RANÉ CISÁRSTVO 170

Začiatok novej epochy. „Činy božského Augusta.“ Vergílius, Ovídius, Horácus: zlatý vek rímskej poézie. „Nechávam po sebe mesto z mramoru...“ Vláda julsko-klaudijskej dynastie. Cisári či ľudské obludy? Veľmi premenený Rím

11. RÍM PÁNOM SVETA 192

„Rok troch cisárov“ a dynastia Flaviovcov. Exkurz o Židoch a kresťanoch. Traján, Hadrián, Marcus Aurelius: vrchol rímskej moci a slávy. Stavia sa Koloseum, stavia sa na všetkých stranách sveta. Literatúra „strieborného veku“. Rozkvet provincií

12. RÍŠA V KRÍZE 221

Dynastia Severovcov. Problémy, reformy a Caracallov edikt o rímskom občianstve. Vojenský cisári: v ríši vládnu zmätky. Diokleciánova absolútna monarchia. Prenasledovanie kresťanov a cisár Konštantín. Rím preštáva byť hlavným mestom ríše

Konštantínopol, dnešný Istanbul. Kresťanskí cisári a Julián Apostata (Odpadlík). Rozdelenie ríše. Posledné kvety antickej kultúry. Barbari na hraniciach, barbari v Ríme. Romulus Posledný

ZÁVEROM 254

PRÍLOHY 255

POZNÁMKA 255

PREHLAD RÍMSKYCH MIER A VÁH 255

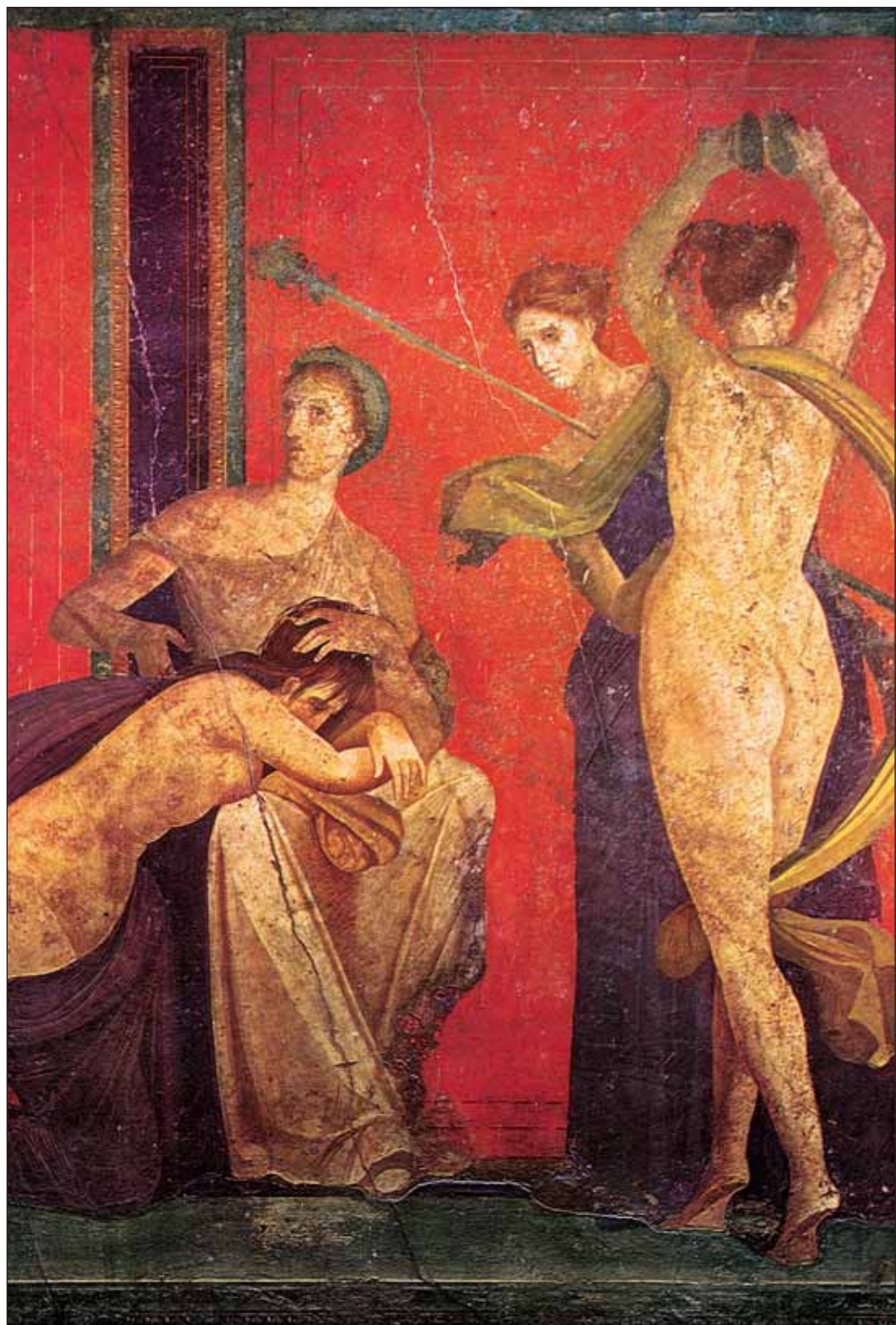
PREHLAD RÍMSKYCH MINCÍ 256

RÍMSKE OSOBNÉ MENÁ 256

PREHLAD RÍMSKYCH CISÁROV 257

PREHLAD LITERATÚRY 260

Táto kniha hovorí o meste, ktoré sa nazýva večným. O jeho ceste od bezvýznamnosti k svetovláde, o jeho vojnách i kultúrnych pamiatkach, o jeho hrdinských i všedných dňoch, o jeho sláve i o rube jeho slávy. O jeho dejinách v čase nenávratnej mladosti ľudstva, ktorý voláme antika.

„Rím je najslávnejšie a najpamätnejšie mesto v Európe,“ napísal pred mnohými rokmi Kollár; je to však zároveň jedno z najkrajších a najpôvabnejších miest na svete. Zdobia ho nádherné paláce a chrámy z minulých storočí a je ich v ňom viac ako inde; moderné stavby sú s nimi v súlade. Vystupujú v ňom z hĺbín trosky antických budov, ktoré sú rozľahlejšie než v Aténach a mohutnejšie ako v Babylone. Vo svojich múzeách ukrýva umelecké poklady, akými sa nemôžu pochváliť zbierky v Paríži, Londýne, New Yorku. Veľkolepostou svojich námestí a parkov stalo sa vzorom iným veľkomestám; triumfálnymi oblúkmi a stĺpmi takisto. Výzdobou a množstvom fontán prekonáva Versailles i Petrodvorec, malebnými zákutiami Carihrad, čarom podvečerného letného neba Bagdad i Miami. Pritom je to mesto, ktorému vďačí najvyšpejšia časť ľudstva za základy svojej civilizácie a kultúry. Isteže má svoje problémy. Niet však človeka, ktorého by nechávalo ľahostajným. Kto v ňom žil podľa svojej chuti a vôle, potvrdí, že dni v Ríme sú nie pohyblivým, ale stálym sviatkom pre celý život.

Ako sa hovorí, sú tri Rímy nad sebou: moderný, renesančno-barokový a antický. V skutočnosti existujú

vedľa seba a tvoria harmonický celok. Každý z nich si zaslúži rovnakú pozornosť. Táto kniha sa zaoberá len antickým: jej hrdinom sú jeho dejiny.

Dejiny Ríma pútajú pozornosť autorov i čitateľov už vyše dve tisícročia. Prvé diela o nich vznikli v čase, keď mal Rím svoje dejiny takrečeno ešte len pred sebou. Koľko sa ich napísalo dodnes, nevedel zistiť ani Historický ústav Rímskej univerzity.

Tento záujem je pochopiteľný: dnes rovnako ako v minulosti. Rím bol po stáročia vládcom takmer celého vtedy známeho sveta. Hranice jeho ríše sa tiahli od Perzského zálivu po Severné more, od horného Nilu po Dunaj a Rýn, od predhorí Kaukazu po pohoria Atlasu. Otázka, ako vytvoril túto ríšu, vzrušovala ľudí už v staroveku. S rozpačitým údivom skúmali ľudia neskorších čias, ako táto ríša zanikla. Rovnakú pozornosť ako všeobecným dejinám Ríma venovali aj vývinu jeho politických inštitúcií, jeho vojenstvu, jeho hospodárskemu životu, jeho spoločenskému zriadeniu, jeho právu, iní zas podrobne skúmali dejiny rímskej literatúry, architektúry, sochárstva a maliarstva, rímskej filozofie a rímskeho náboženstva. Robili to a doteraz to robia nielen z túžby po poznaní, čo je, pravda, dostatočný dôvod pre tento záujem, ale aj pre poučenie z rímskych skúseností. A hlavne pre výnimočný význam rímskeho dedičstva. Bez antického Ríma by nebolo modernej Európy, ani toho, čo Európania vytvorili v iných svetadieloch, nech to hodnotíme hocijako.

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

DEJINY
PÍSANÉ RÍMOM

Rím, pochopiteľne, nezanechal po sebe len skvelé pamiatky a kladné vzory. Jeho dejiny vypĺňajú činy naozaj antickej veľkosti, ale aj príklady nízkosti, ušľachtilosť i nezmyselná krutosť, imponujúca tvorivá energia i tupá ľahostajnosť. Nemienime ich idealizovať, ani stavať do nepriaznivého svetla, ide nám o objektívny pohľad z pozície nestranného pozorovateľa. Je to pre nás o to ľahšie, že hoci sme spoludedičmi antického Ríma, nie sme potomkovia Rimanov – ale ani barbarov, ktorí boli ich nepriateľmi.

„Len v Ríme sa môže človek pripraviť na Rím,“ povedal Goethe. Správal som sa podľa jeho slov: niektoré pasáže tejto knihy vznikli priamo na Fore či na Palatíne, iné na cestách po Taliansku a po krajinách, kde vládol kedysi Rím. Napriek tomu však základ jej spracovania tvoria diela antických i moderných historikov, z ktorých hlavné uvádzame v Prehľade literatúry. Sama táto kniha je takisto len prehľad: dejiny antického Ríma trvali predsa vyše tisíc

rokov! Snažil som sa však o to, aby v nej bolo čo najviac faktov a čo najmenej medzier – ale pritom dost miesta na rozmyšľanie a vlastné závery čitateľa. Veď história je vždy tak trochu dialóg medzi súčasnosťou a minulosťou...

Január 1970

V. Z.

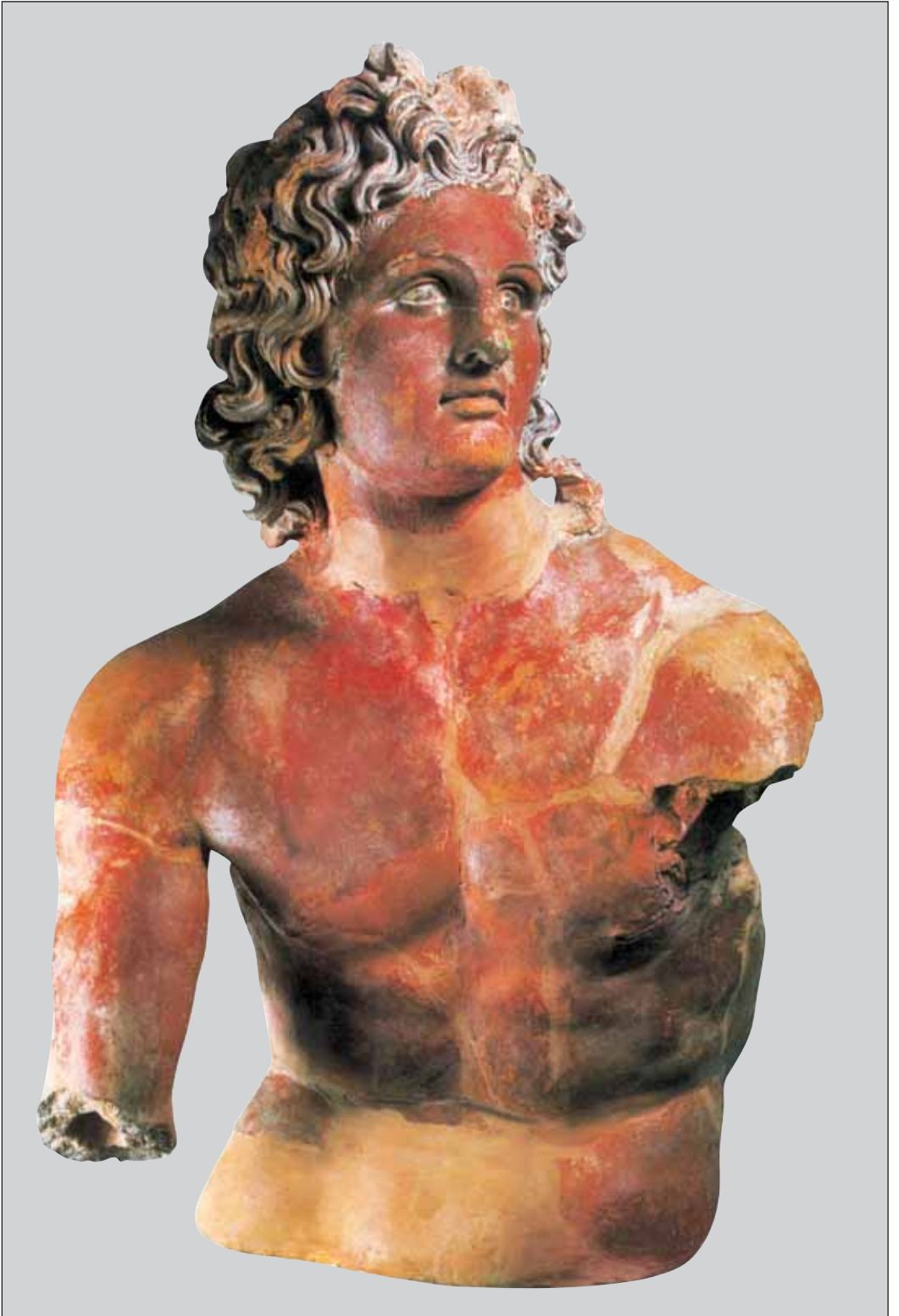
V Ríme môže tiež človek najlepšie premýšľať o knihe o Ríme, ktorú napísal pred mnohými rokmi. O tom, čo by sa v nej malo upraviť, na čo by sa malo položiť väčší dôraz, čo by sa malo skrátiť a čo rozšíriť, čo prípadne prehodnotiť. Pokúsil som sa o to. Okrem toho som v nej zjednotil letopočty podľa Encyklopédie antiky (Academia 1973), doplnil prehľad literatúry a odstránil drobné nepresnosti. Využil som aj možnosť, ktorú mi poskytlo nakladateľstvo Český spisovateľ, aby som v tomto novom vydaní rozšíril ilustračný sprievod a zaradil doň aj farebné fotografie.

November 1994

V. Z.

I. RÍMSKE KRÁĽOVSTVO

1. ZALOŽENIE RÍMA

Tintoretto: Mars,
rímsky boh vojny,
a bohyňa Venuša,
prekvapení bohom
Vulkánom.

„Rím bol založený roku 753 pred naším letopočtom,“ uvádza sa v historických prehľadoch a príručkách. V niektorých dokonca stojí, že sa tak stalo 21. apríla, a v presnejších sa pripojuje, že tento dátum sa opiera o „rímsku tradíciu“. Zakladateľmi Ríma boli podľa tej istej tradície bratia Romulus a Remus.

Presnosť a jednoznačnosť vzbudzuje dôveru a ustavičné opakovanie vierohodnosť. Starí Rimania neuvádzali však po dlhé stáročia rok založenia svojho mesta presne ani jednoznačne. Zdá sa, že vôbec netušili, aký to bude raz dôležitý učebnicový dátum. Až v poslednom storočí pred naším letopočtom prijali odhad histo-

rika a spisovateľa Marca Terentia Varrona, že Rím bol založený „tretieho roku šiestej olympiády“ (prvá olympiáda sa konala podľa gréckej tradície roku 776 pred n.l.). Z tohto údaja vypočítal potom v šiestom storočí nášho letopočtu historik Dionysius Exiguus, že k „založeniu Ríma“ došlo roku 753 pred n.l., mohlo však k tomu rovnako dobre dôjsť aj roku 754 pred n.l. (Bol to ten istý Dionysius Exiguus, čo sa pomýlil najmenej o štyri roky pri výpočte dátumu „narodenia Krista“, keď hľadal základ pre začiatok nášho letopočtu.) Stáročia však tento výpočet posvätili – a keby neboli v knihách historikov iné fikcie vydávané za fakty, mohli by sme byť celkom spokojní.

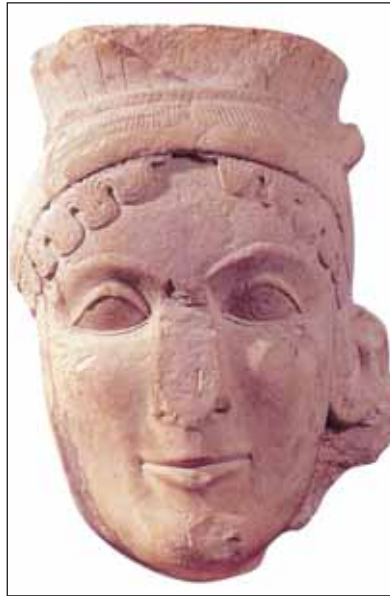
Historickú tradíciu dnes spravidla nezavrhneme. Skúsenosti nás poučili, že občas obsahuje zrno pravdy. Lenže v prípade Romula a Rema ide o osoby, ktoré boli príliš vznešeného pôvodu, než aby to mohli byť ľudia z mäsa a krvi. Ich otcom bol boh vojny Mars, syn najvyššieho boha Jupitera a jeho manželky Junony, matkou zas panna-vestálka Rea Silvia. Po matke, ktorá bola dcérou albského kráľa Numitora, boli, pravda, takisto božského pôvodu: ich predkom v pätnástom kolene bol hrdina Aeneas, syn bohyně lásky Venuše a pravnuke samotného Jupitera. Rimania boli na ten-

rímsky historik Titus Livius. Rimania túto výsadu náležite využili – historici rovnako ako básnici.

Z vôle bohov bol založený Rím, aby sa skvel v sláve a mocne svetu vládol, keď padla slávna Trója... Ako sa to stalo, o tom sa mýty vcelku zhodujú; rozdiely sa týkajú len niektorých nepodstatných podrobností a zveličili ich až neskorší autori. Najznámejšie a najrozšírenejšie podanie týchto mýtov pochádza z najväčšieho diela rímskej epickej poézie, z Vergíliovej *Aeneidy*.

História pádu Tróje tvorí prológ k založeniu Ríma, je známa z Homé-

Boh Jupiter,
najvyšší rímsky boh

Bohyňa Juno,
Jupiterova manželka

to vznešený pôvod zakladateľov svojho mesta hrdí a používali ho ako jeden z argumentov na odôvodnenie svojej svetovlády. Tí z nich, ktorí tomu neverili, zdvorilo mlčali – asi ako donedávna Japonci, keď pochybovali, že ich cisár je priamy potomok Slnka.

Čo na to hovorí moderná veda? Napodiv – Rím vraj nebol pravdepodobne vôbec založený!

A rozhodne nie Romulom a Remom...
Napriek tomu však existuje!

„Priznáva sa staroveku výsada, že smie miešať ľudské s božským, a robiť tak začiatky miest vznešenejšími,“ napísal na sklonku 1. storočia pred n.l.

ra a Vergílius si ju len s obvyklou mierou stranickosti upravil pre rímske potreby. Najvyššiemu bohu Jupiterovi sa znepáčil rod trójskeho kráľa Priama, a tak dopustil záhubu jeho mesta. Príčinu tohto božieho dopustenia Múzy Homérovi neprezradili: Priamus bol spravodlivý vládca a statočný človek, mal osemnásť manželiek a päťdesiat synov (okrem dvanástich dcér), obete prinášal, bohov si ctí a k ľuďom sa správal vládne. Ostatne, pád Tróje určil už Osud, ktorý je mocnejší než všetci bohovia. Vykonávateľmi tohto diela záhuby sa stali spojené armády achájskych kráľov, ktoré pritiahli z Grécka a po desaťročnom obliehaní Tróju zničili.

Na výpravu proti Tróji mali achájski králi dostatočný dôvod: bola bohaté mesto, plné zlata, striebra, bronzu a krásnych žien, okrem toho ich znepokojovala jej moc. To sa však dozvedáme od Homéra len mimochodom; už v oných dávnych časoch bývalo zvykom príčiny vojny a zámienky na ňu zamieňať. O to podrobnejšie sme však informovaní o bezprostrednom podnete na vojnu. Priamov syn Paris uniesol manželku spartského kráľa Menelaia, krásnu Helenu. Nespravil to celkom sám, ale s pomocou syna dardanského kráľa Anchisa, mladého Aenea. A nespravil to dokonca ani výhradne z vlastnej vôle; podnietila ho k tomu bohyňa lásky Venuša, ktorá mu slúbila za manželku najkrajšiu ženu pod slnkom, aby sa mu tak odmenila, že jej v spore s bohyňami Junonou a Minervou prirekol prvenstvo v kráse. Pravda, to na podstate veci nič nemenilo: nech riadia činy ľudí hoci aj bohovia, zodpovední sú za ne ľudia. Primeraným trestom za únos kráľovej manželky synom iného kráľa bola podľa dobových zvyklostí vojna – s tým museli Paris i jeho otec Priamos počítat.

Achájski králi, pochopiteľne, potrebovali k úspešnému výsledku vojny proti Tróji pomoc bohov; museli si ich nakloniť zmierlivosťou. Menelaos sa teda vypravil na radu svojho brata, mykénskeho kráľa Agamemnóna, do Tróje, aby ukázal dobrú vôľu a poskytol kráľovi Priamovi možnosť vybaviť vec po dobrom. Pre všetky prípady si vzal so sebou ešte aj obratného vyjednávača, itackého kráľa Ulixa čiže Odyssea. Dopadlo to podľa očakávania: Paris odmietol o Helene strácať slová a chcel vrátiť len pokladnicu, ktorú, mimochodom, tiež uniesol. Keď sa kráľ Priamos postavil za svojho syna, pohrozil mu Menelaos vojnou, a keď to nepomohlo, prešiel od hrozby k činu. Požiadal svojho brata Agamemnóna, aby sa ako najmocnejší achájsky kráľ postavil na čelo trestnej výpravy proti Tróji.

Agamemnón zmobilizoval všetkých achájskych kráľov, so stotisícovou armádou sa pripravil k maloázijským brehom a napadol Priamovo mesto. Bleskový úder sa mu nepodaril, lebo ho Trójanania na čele s Priamovým naj-

starším synom Hektorom odrazili, a tak začal mesto obliehať. Desať dlhých rokov táboril s achájskym vojskom pred hradbami vysokej Tróje a zvädzal s obrancami nerozhodné bitky. Čo sa mu však nepodarilo silou zbraň a hrdinstvom takých bojovníkov, akými boli Achilles, Aias, Diomedes alebo Patroklos, dosiahol vojnovou ľstou. Na návrh kráľa Odyssea dal postaviť obrovského dreveného koňa, do jeho dutého brucha ukryl najlepších bojovníkov, potom spálil celý tábor, nalodil vojsko a odišiel akoby s neúspechom domov. Trójanania objavili koňa, a keď sa od zajatého Odyssevho vojaka Sinóna dozvedeli, že koňa vraj Achájsci postavili na rozkaz bohyně Minervy, aby chránil Tróju namiesto posvätnéj sochy, ktorú z nej tajne uniesli, dotiahli koňa do mesta; zbúrali dokonca časť hradieb, lebo bol taký veľký, že neprešiel ani najväčšou bránou. Nadšení šťastným výsledkom vojny usporiadali verejnú oslavu a spokojne sa uložili na spánok. V noci potom vypustil Sinón z koňa ukrytých bojovníkov, aby vtrhli do kráľovského paláca, a fakľou v prielome hradieb dal signál Agamemnónovmu vojsku, ktoré sa pod rúskom tmy vrátilo k trójskym brehom. Ráno len dymiace trosky vylúpených chrámov a palácov pripomínali, kde stálo Priamovo mesto...

Nikto z trójskych vodcov neunikol achájskym zbraňam: už za vojny zahynul Priamov syn Hektor, ktorý bol hlavným veliteľom trójskeho vojska; zahynul i Paris a ostatní Priamovi potomkovia, zahynuli vodcovia všetkých spojencov Tróje, v poslednej noci zahynul achájskym mečom aj sám kráľ Priamos. Kto z popredných Trójanov pád mesta prežil, padol do zajatia. Zachránil sa z nich iba jeden jediný muž.

Bol to Aeneas, niekdajší Parisov priateľ a vodca dardanského vojska, ktoré sa hrdinsky bilo na strane Trójanov.

Osud mu totiž určil, aby preniesol oheň z trójskeho kozuba na italskú pôdu a založil tam mesto, z ktorého potom vzišiel Rím.

Aeneas bol najstatočnejším a najsilnejším obrancom Tróje po Hektorovi.

Trójske vojsko ho na slovo poslúchalo, kráľ ho nazýval hrdinom nad iných slávnym a trójsky ľud si ho ctí ako boha.

Oplýval všetkým, čo krášli a chváli muža; mal aj bezchybný pôvod. Bol synom dardanského kráľa Anchisa a bohyně lásky Venuše; po otcovi bol v siedmom pokolení potomkom najvyššieho boha Jupitera. Prvým jeho pozemským predkom bol Dardanos, zakladateľ kráľovstva, ktorého meno dodnes pripomína názov prielivu medzi Marmarským a Egejským morom. Za Dardanovho vnuka Troa sa toto kráľovstvo rozdelilo: starší Troov syn Assarakos ostal v meste Dardanii a mladší syn Ilos založil nové mesto, ktoré nazval po sebe Ilium a po otcovi Trója. Aeneov otec Anchises bol vnukom kráľa Assaraka a Priamos vnukom kráľa Ila; napriek príbuzenským vzťahom žili však obaja králi v trocha napätom pomere, a keď Priama napadli Achájsi, Anchises sa mu vôbec neponáhľal pomôcť. Až keď achájsky vojvodca Achilles zničil mesto dardanských spojencov Lyrnesus, uzavrel Anchises s Priamom obrannú zmluvu a poslal do obliehanej Tróje pomocné vojsko a na jeho čelo postavil Aenea. Aeneas spojil svoj osud s osudom Tróje; priviedol do nej aj svojho otca Anchisa, syna Askania a manželku Kreusu. Celé jeho hrdinstvo, rovnako ako Hektorovo a päťdesiat tisíc trójskych obrancov, bolo však márne. Ale Osud, ktorý určil záhubu Priamovho rodu, určil Aeneovi, aby v budúcnosti vládol nad trójskym ľudom, „a po ňom i vnuci vnukov, ktorí sa v budúcnosti zrodia“. Unikol teda jeho riadením z horiaceho mesta a zachránil aj otca Anchisa a syna Askania; po manželku sa tam vrátil už márne. Márne tiež túžil znovu vystavať Tróju: najvyšší boh Jupiter mu rozkázal, aby si našiel novú vlasť v Itálii.

Ťažko sa lúčil Aeneas s krajinou svojich predkov; rozkaz najvyššieho boha nemohol však neposlúchnuť. Sústredil trójskych utečencov, postavil dvadsať lodí a pobral sa s nimi na západ. Vedel, že ho čaká skutočná krížová cesta, ale správal sa starou múdrosťou: „Premôcť svoj žreb len znášaním môžeš!“ Sedem rokov sa

potom plavil po Egejskom, Iónskom a Tyrrenskom mori. Na Kréte sa stal bezmála obeťou moru, na Sicílii sa dostal pod soptiacu Etnu a k hrozným jednookým obrom Kyklopom, cestu mu skrížili ešte aj oblundné Harpye; na dlhej púti mu napokon zomrel otec. Keď sa vyhol Scylle a unikol Charybde, zahнала ho búrka od italských brehov k severnej Afrike. Tam pristál v meste Kartágu, ktorého kráľovná Dido ho milo prijala a ponúkla mu svoju ruku i trón. Na Jupiterov rozkaz musel však na svoju i na jej ľútosť, ktorá ju dohnala až k samovražde, pokračovať v ceste. Dostal sa znovu na Sicíliu, a keď sa tam odobral na otcov hrob, trójske ženy mu zapálili lode, aby ho donútili ukončiť nekonečnú cestu; podarilo sa mu však požiar zahasiť. Nakoniec prekonal všetky prekážky, ktoré mu kládla do cesty najmä bohynia Juno, lebo nenávidela Trójanov, a dostal sa s druhmi do krajiny určenej Jupiterom.

Itália je však príliš veľká a Aeneas sa v nej chcel usadiť na najlepšom mieste, ktoré mu určia bohovia. Ako zbožný muž vyhľadal preto veštkyňu Sibylu, aby mu zjavila ich vôľu. Namiesto odpovede ho však zaviedla do hlbín podsvetia, aby sa poradil s duchom svojho otca. Podľa jeho rady vplával do ústia rieky Tiberu a založil tam mesto.

Založením tohto mesta sa Aeneova úloha v mýtoch neskončila. Územie okolo Tiberu nebolo krajinou nikoho; žili tam Latinovia, ktorým vládol kráľ Latinus, syn boha polí a lesov Fauna. Ako prijal Latinus Aenea, o tom sa správy rozchádzajú; podľa jednej verzie vraj priateľsky, podľa druhej dovolil mu založiť mesto až po boji, v ktorom podľahol. Nakoniec mu dal svoju dcéru Laviniu za manželku; na jej počesť nazval potom Aeneas novozaložené mesto Lavinium.

O svoje mesto i manželku musel však Aeneas ešte bojovať. Latinovia sa s nevôľou prizerali, že sa v ich krajine usadili cudzinci. Nevôľa prerástla do sporov a spory do bitiek so zbraňou v ruke. Nepokoje využil kráľ susedných Rutulov Turnus, ktorý sa chcel oženiť s Laviniou a pripojiť k svojej krajine Latinovo kráľovstvo. Postavil sa na čelo nespokojných sta-

rousadlíkov a zaútočil na Aeneovo mesto. Trójanovia útok odrazili, a keď im prišli na pomoc Etruskovia, vedení dávnym Turnovým nepriateľom Euandrom, rozpútala sa krvavá vojna. Rozhodol ju až súboj medzi vodcami obidvoch strán, v ktorom Aeneas Turna zabil. Víťazný Aeneas potom veľkolepo dobudoval svoje mesto, spojil trójsky ľud s latinským a stal sa jeho kráľom.

Zo spojenia trójskych prisťahovalcov a latinských starousadlíkov vznikol rímsky národ, čo dostal meno podľa mesta, ktoré založili neskorší Aeneovi potomkovia Romulus a Remus.

zie išlo tu o dve osoby: Askanios bol vraj synom prvej Aeneovej manželky Kreusy a Julius synom Lavinie. Podľa druhej, ktorá napokon prevládla, bol Askanios synom Kreusy a Julius je len jeho neskoršie rímske meno, pod ktorým sa preslávil v bojoch za novú vlasť. Tak či onak odvodzoval od neho svoj priamy pôvod historický rod Juliovcov, z ktorého nepochádzal nikto menší než Caesar. Na tento rod sa potom preniesla aj veštbá o vláde „vnukov, ktorí sa v budúcich časoch zrodia“ – s tým nepatrným rozdielom, že zatiaľ čo podľa Homéra mal tento rod vlád-

Kapitolská vlčica.
Bronz. Etruská práca
z 5. stor. pred n. l.
Museo Capitolino, Rím

Ako dlho vládol Aeneas vo svojej novej vlasti, mýty nehovoria; ani ohľadne jeho smrti nie sú zajedno. Zhodujú sa len v tom, že nakoniec sa dostal na nebo a stal sa bohom. Jeho syn Askanios čiže Julius založil potom mesto Albu Longu, ktoré bolo priamym predchodcom Ríma.

Pri tomto Askaniovi čiže Julovi sa musíme na chvíľu zastaviť: je to jeden z praotcov Rimanov, ale o jeho pôvode boli medzi Rimanmi po dlhý čas spory. Na rozdiel od osvedčenej zásady rímskeho práva, že matka je vždy istá, otec neistý, bol v jeho prípade istý len otec. Podľa jednej ver-

nuť nad „trójskym ľudom“, podľa Vergília mal „vládnuť celému svetu“.

Po Julovi vládlo v Albe Longe jedenaásť menej známych kráľov; vyznačovali sa len pôvodom a zvyčajným hrdinstvom, daktorí navyše spravdliivosťou. Dvanástym jeho nástupcom bol kráľ Prokas, ktorý mal dvoch synov: staršieho Numitora a mladšieho Amulia. Keď zomrel, nastúpil na trón podľa práva Numitor; Amulius ho však zbavil vlády a vyhnal. Keďže nechcel opakovať chybu svojho brata, ktorý si trón spoľahlivo nezabezpečil, dal popraviť všetkých jeho synov a dcéru Reu Silviu donútil stať sa kňaž-

kou bohyně Vesty, čo bola funkcia spojená so sľubom večného panenstva. Lenže sľub nesľub, Rea Silvia neodolala bohu vojny Marsovi, čo bolo pri jeho sile a chlappskej zdatnosti pochopiteľné, a po patričnom čase mu porodila dvojčatá Romula a Rema.

Tu sa dostávame k jednému z najznámejších príbehov rímskej mytológie, ktorý má mnoho obdôb v starších a novších časoch: u kráľa Sargona Akkadského v babylonských mýtoch, u Mojžiša v židovských, u Kýra v perzských, u kráľa Ječmínka v českých. Len čo sa totiž Amulius dozvedel o narodení eventuálnych uchádzačov o svoj trón, rozkázal ich hodiť do rieky; rovnaký rozkaz vydal aj ohľadne Rey Silvie. Sluhovia dali chlapcov do koša a odniesli ich k Tiberu, ktorý bol práve rozvodnený. Položili kôš na vodu a ohlásili Amuliovi splnenie rozkazu. Voda však čoskoro opadla a kôš s Romulom a Remom ostal na suchu. Nezahynula ani Rea Silvia: zachránil ju boh rieky Tiberu, lebo sa mu zapáčila, a odviezol si ju k svojim prameňom, kde sa s ňou potom oženil.

Po záchrane Romula a Rema pred utopením nasledovala ich záchrana pred hladom a zimou. Ich plač privábil vlčicu, ktorá žila v lese na neďalekom Palatínskom pahorku. Zbehla k rieke a odniesla ich do svojho brloha v hľbokej jaskyni. Tam ich potom dojčila svojím mliekom a ohrievala vlastným telom. Raz ju tak zazrel pastier Amuliových stád Faustulus. Vyčkal, keď od chlapcov odbehla, a odniesol si ich domov, kde ich potom s manželkou Accou Larentiou vychoval spolu so svojimi dvanástimi synmi. Dodnes stojí na západnom svahu Palatína Faustulova koliba, v ktorej Romulus a Remus vyrástli. Je okrúhla, so slamenou strechou, pre šesťnásť ľudí trochu nepohodlná a možno ju považovať za podobnú neškodnú turistickú atrakciu napríklad ako Aténinu olivu na Akropolis alebo Adamov strom pri Basre.

Romulus a Remus najprv pásli kravy a poľovali na zver, čo sa v mýtických časoch považovalo za celkom primerané zamestnanie pre kráľovských synov. Paris bol napríklad pôvodným povoláním tiež pastier (na hore Ide), Aeneas takisto (v Lyrnesse), ba

aj Herkules začal svoju závažnú kariéru vo svete mýtov ako pastier (na hore Kitairóne). Vďaka svojej vlčej dojke a zdravému životu v lesoch stali sa z Romula a Rema zdatní junáci. O svojom pôvode z božských predkov nevedeli, o vládne veci sa nestarali, žili teda šťastne a spokojne. Ako to už u mládcov býva, nevyhýbali sa tomu, aby si občas zmerali sily alebo sa pobili. Zvlášť radi si na to vyberali konkurenčných pastierov, ktorí pásli Numitorove stáda na blízkom pahorku Aventíne. Na jednej z takýchto výprav ich však Numitorovi pastieri premohli a priviedli do domu svojho pána. Numitor v nich spoznal svojich vnukov (ako, to sa presne nevie) a bez dlhých rečí ich prehovoril, aby sa Amuliovi pomstili. Zavolali si teda svojich druhov z Palatína, vpadli do Alby Longy, Amulia zabil a vrátili vládu Numitorovi.

Všetko bolo v najlepšom poriadku – až na to, že Romulus a Remus, vedomí si teraz svojho kráľovského pôvodu, nemali kde vládnuť.

Keďže nechceli čakať, kým ich dedo Numitor zomrie a uprázdni im trón v Albe, rozhodli sa založiť nové mesto.

Svoje rozhodnutie uskutočnili.

Tristo rokov po založení Alby Longy vyrástli teda na Palatíne *alta moenia Romae*, vysoké hradby Ríma.

O umiestení nového mesta na Palatínskom pahorku sa Romulus a Remus ľahko dohodli. Bolo to neobyčajne výhodné miesto: uprostred prekrásnej úrodnej krajiny, nad riekou ponáhľajúcou sa k moru, z troch strán chránené strmými skalnatými svahmi a zo štvrtéj močiarmi proti útokom divej zveri i nepriateľov. Šesť iných pahorkov sa mierne dvíhalo na všetkých stranách okolo Palatína: tvorili jeho obzor i hradbu.

Dávno pred Romulom a Remom bola na tomto pahorku osada a pevnosť. Našiel si tu domov hrdina Euander, syn boha Merkuria, keď ho nepriatelia vyhнали z rodnej Arkádie. Od Euandra pochádza i jeho meno: dal mu ho po praotcovi Arkádčanov Pallasovi. Tu žil aj Euandrov syn Pallas, statočný spojenec Aeneov, ktorý padol v boji s rutulským kráľom Turnom... V oveľa neskrôšich časoch stáli tu